

БЛАКИТНА ПЕРЛИНА ПУСТЕЛІ ТАР. ПОДОРОЖ ДО БАТЬКІВЩИНИ РАДЖПУТІВ

Мал. 1. Мехрангарх (форт зсередини)

Зараз, говорячи про Індію, вже не має сенсу згадувати її контрастність, дивовижне поєднання традиційного і сучасного, добродушний характер її жителів, неспішний плин часу в ній і водночас шалений темп та метушню на вулицях великих міст. Навряд чи когось здивує розповідь про корів на дорозі чи халупи в центрі мегаполіса. Всі ці речі давно стали маркерами сучасної Індії для європейця і можуть викликати лише одне запитання в того, кому ще не пощастило відвідати цю дивовижну країну:

“А справді?” Справді, скажемо ми, підтверджуючи свої слова світлинами та щирими емоціями на обличчі. Тож хотілося б у своїй розповіді більше торкнутися “маленької Індії”, Індії в конкретному часопросторі, якою вона постає в Джодхпурі, в другому за розміром місті штату Раджастхан, що на північному заході Індії. Саме тут, неподалік пустелі Тар, нам довелося провести незабутні п’ять тижнів, пізнавши ранки, дні та вечори Джодхпура, його базари, палаци, сади та фортеці, його принади та проблеми.

Місто було засноване в XV столітті представником династії Ратхорів, яка хоч і була відома ще з VIII ст. н. е., проте вивищилася завдяки Рао Джодха, першому її представнику, якому вдалося здобути перемогу над іншими місцевими династіями і захопити стратегічно важливе місто Мандор. У 1459 році Рао Джодха вирішив перенести столицю своїх володінь з Мандора в більш безпечне місце. Так постав Джодхпур, або Джодхагарх (фортеця Джодхи), в якому раджу та його володіння охороняли природні скелі і який став столицею однойменного князівства. Його ще називали Марвар, або “місце в пустелі”. Місто займало стратегічне положення ще й з економічної точки зору, адже неподалік від нього простягався важливий торговельний маршрут із Делі до Гуджарату.

Джодхпур не дарма називали “фортецею Джодхи”, адже початок йому поклала найбільша і найвища фортеця Раджастхану й одна з найбільших у всій Індії – Мехрангарх (мал. 1). Її будівництво розпочав сам махараджа Джодха в 1459 році, а завершена вона була за часи правління махараджі Джасванта Сінгха (1638–1668). Головним чином, завдяки їй Джодхпур став туристичним містом. Мехрангарх вражає своїми масштабами і розмахом. За такою стіною раджі та махараджі Марвара напевно відчували себе в безпеці! Фортеця стоїть на 125-метровому скелястому пагорбі, який вивищується над містом

і має 7 головних воріт. Перші ворота мали гострі виступи, які покликані були перешкодити атаці зі слонами. Також у раджив Джодхпура була традиція встановлювати нові ворота на честь своїх перемог над правителями інших князівств або над Моголами. Ворота Лоха Пол славляться тим, що біля них у 1843 році рані, дружина раджі Мена Сінгха, здійснила саті – ритуал самоспалення.

До 1947 року форт був власністю королівської сім'ї, а зі здобуттям Індією незалежності в його приміщеннях відкрито музей, який дозволяє на декілька годин поринути в часи правління індійських королів з усією пишністю та багатством їхнього побуту, з усією мистецькою красою предметів, які їх оточували. Неймовірно вражають сидіння, з парасолями і без, в яких велично їхали раджі на слонах під час військових походів та церемоній, а також найрізноманітніші носилки, у яких несли наближених раджі. У музеї зберігається велика колекція раджпутської зброї та предметів побуту. Мініатюра Джодхпура була покликана прославляти раджу і його рід, хоча трапляються епічні та міфологічні сюжети. Інтер'єри за своєю пишністю нагадують королівські зали в стилі рококо з позолоченими стелями, численними дзеркальними вставками, вітражами, розписними стінами, килимами та багато розшитими подушками й пуфами на підлозі. Фасади головних будівель всередині форту – це суцільне тонке, можна сказати, ажурне різьблення по каменю! Колір пісковіку, який використовували для будівництва, нагадує дерево, тому на мить складається враження, що форт – дерев'яний. Мехрангарх – краса Джодхпура, свідчення величчя правителів Марвара з давніх часів. Проте ця пишність і масштабність були пронесені крізь століття, і навіть останні раджі князівства, яке давно втратило свою незалежність, все ж не відмовляли собі в розкоші. Свідчення цьому – палац Умайд Бхаван, ще одна перлина Джодхпура.

Умайд Бхаван був побудований магараджею Умайдом Сінгхом (мал. 2). Фундамент заклали в 1929 році, але фактично палац постав у 1943. Зараз він розділений на три частини. В одній із них досі мешкає королівська сім'я. Друга – залишена під найкращий у місті люксовий готель, а в останній розташований музей, присвячений історії королівської родини Джодхпура. Туристи мають можливість споглядати розкішні інтер'єри, колекції порцеляни та зброї, численні фотографії, нагороди та інші особисті речі, що належали мешканцям бхавану (палацу). Я неспішно ходила музеєм, роздивляючись усю цю красу, як раптом мій погляд зупинився на двох тумбах з екранами та інформаційному стенді біля них. Мені одразу це здалося дивним, адже раніше новітніх технологій в індійських музеях я не бачила. Підійшовши ближче, прочитала заголовок: "Stefan Norblin (1892–1952)". Виявилось, що над інтер'єрами Бхавану в роки Другої світової працював польський художник-модерніст Стефан Норблін. У 1939 році раджа Гадж Сінх запросив його розробити дизайн приміщень, що включало олійний розпис стін та меблювання. Художник власноруч працював над багатьма інтер'єрами в палаці, проте найбільше вражають покої раджі, розписані сценами з Рамаїни. Я надовго затрималася біля стенда, бо дуже приємно було ось так раптом побачити частинку Європи тут, в Індії. І ще мимоволі посміхнулася, зрозумівши причину

Мал. 2. Умайд Бхаван

Мал. 3. Внутрішній двір будинку раораджі

Крім того, землями у князівстві володіли інші сім'ї, наближені до короля. Головні представники цих сімей мали титул "раораджа". З нащадком однієї з таких сімей мені довелося поспілкуватися і навіть побувати в його домі.

Місце, в яке я потрапила через громадську організацію, від якої була волонтером, називалося Сурайта кі Хавелі ("палац Сурайта"). Назва походить від села, яке раніше було на цьому місті. Це величезний масток, побудований 1882 року Такуром Шрі Бхабутом Сінгхом, раораджею Джодхпура. Весь масток я, звісно, не бачила, але до деталей змогла ознайомитися з будинком, який належав відомому представнику родини Сінгхів містеру Карану Сінгху – видатному індійському атлету й автору численних книжок про спорт. У 2006 році він пішов із життя, і зараз будинком володіє Махендра Гаур Сінгх, його зять. Він і став нашим провідником в історію та побут однієї із князівських родин.

Важко було випустити камеру з рук у тому прекрасному місці. Дім професора за плануванням схожий на багато інших будинків в Індії – триповерховий, із тихим затишним внутрішнім двориком (мал. 3). Тут мирно воркують голуби, а легкий вітерець, чи то протяг, колише барвисті шовкові завіси в арках. Останній поверх завершується відкритим дахом, з якого відкривається мальовничий вид на місто та у всій красі видно масивні стіни Мехрангарх-форту. Стіни будинку пофарбовані в блакитний колір, так само, як у багатьох будівлях старої частини міста під фортом. Саме через це Джодхпур у всіх путівниках називають "блакитним містом". Важко відповісти на питання, звідки походить традиція фарбувати будинки саме в цей колір. За однією з версій, брахманські сім'ї ще з перших років заснування міста відзначали свої будинки таким чином, за другою – до складу синьої фарби входить речовина, яка відштовхує ультрафіолет, внаслідок чого будинок менше нагрівається, що дуже важливо для міста поблизу пустелі. Третя ж версія ґрунтується на психологічних причинах, мовляв, яскравий блакитний колір створює ілюзію холодного приміщення в нагрітому пустельним сонцем місті, де лише в сезон дощів на небі з'являються хмари. Перша версія видається більш імовірною, адже якби синій колір був аж такою панацеєю, інші міста поблизу Тару, наприклад той же Джейсальмір – вже безпосередньо пустельне місто, – також були би блакитними. Але повернімося до помешкання професора.

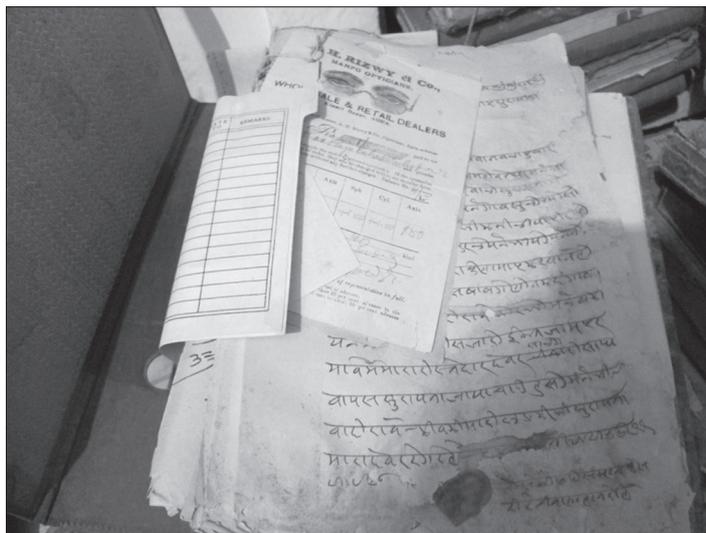
У цьому звичайному на перший погляд будинку причаїлася історія. Жива, необроблена, немусеєфікована, притрушена пилом часу історія. Внутрішні приміщення зберігають інформацію про те, як жив непересічний індієць – на якому ліжку він спав, у якій люстрі дивився, де приймав гостей, де відпочивав, читаючи газету, де займався спортом, де писав книжки, де молився та медитував. На стінах галереї на першому поверсі

появи тумб з екранами в музеї. Умайд Бхаван – лебедина пісня князівства, якому, як і всім іншим, невдовзі, рівно за 20 років після завершення будівництва палацу, судилося стати частиною новоутвореної Індійської Республіки. Останній правитель князівства Ханвант Сінгх спочатку вагався, чи приєднувати князівство до Індії, але врешті-решт у 1947 році князівство Джодхпур припинило своє існування, а в 1956 р. місто стало частиною штату Раджастхан. Нащадки махараджі досі живуть у Джодхпурі.

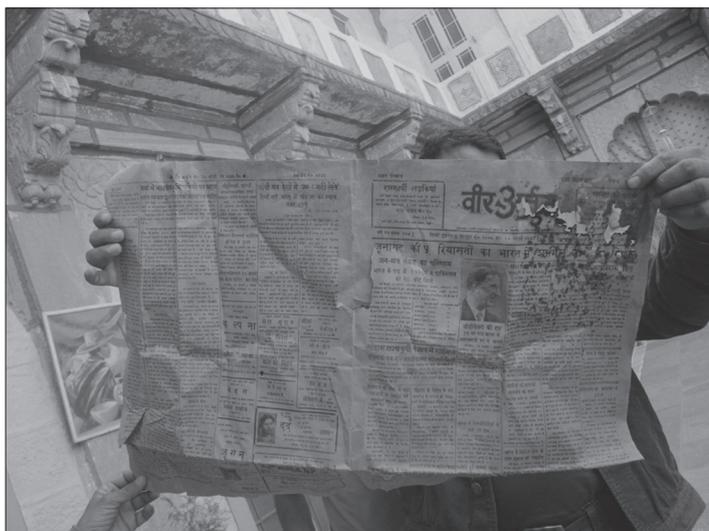
можна було бачити портрети і фотографії всіх власників маєтку, аж до пана Карана Сінгха. Срібний орел – символ Джодхпура – гордо виділяється на червоному оксамитовому тлі, підкреслюючи високе походження власників маєтку. Інтер'єри кімнат декоровані подекуди дуже просто, а подекуди надзвичайно пишно. Один бордюр-принт на білій стелі робить її неповторною і прикрашає усю кімнату. Через ажурне вікно у вітальні проглядається не абищо, а сам Мехрангарх. Незначні декоративні скульптурні рельєфи в кімнатах пофарбовані в яскраві кольори та позолочені. Були приміщення, світло в які попадає лише через невеличкі вітражі, що створює містичну навпівтемряву і дуже чітко розставляє акценти – мовляв, ось ці частини кімнати, вихоплені світлом, варті уваги, а інші нехай спочивають у сутінках. Тут і там ніби випадково вигулькують цінні речі – он на тому комоді стоїть різьблена з верблюжої кістки ваза, а на тій стіні – декоративний емальований срібний таріль, десь у кутку на полиці причаїлася бронзова статуетка будди, а цю стіну прикрашає розкішний перський килим. Різьблені та розфарбовані традиційними марварськими орнаментами скриньки, декоративні іграшки а-ля українські ляльки-мотанки, які зображують жінок і чоловіків Раджпутани в традиційному одязі, дерев'яні фігурки раджпутів, що посміхаються з-під своїх вигадливих вусів (у штаті чоловіки досі змагаються за звання власника найкращих вусів), мініатюри початку ХХ століття, декоративне панно із фрагментів найрізноманітніших тканин із дзеркальними вставками, холодна зброя – усі ці речі знайшли своє місце в будинку. Варті уваги кожна віконниця, стулка дверей, кожна стіна, кожен куточок, бо над усім цим попрацювала рука майстра і все це створює унікальну атмосферу Сурайта кі хавелі.

Проте найбільше враження справили сімейний архів та бібліотека. Під архів відведене окреме невеличке приміщення без вікон. Там зберігається сімейна бухгалтерія – рахунки, чеки, розписки та інші документи (мал. 4). А крім того – негативи плівок, музичні пластинки, карти володінь, які ми розгорнули на землі внутрішнього дворика й довго роздивлялися, і... гороскопи членів сім'ї. Гороскоп має вигляд вузького, але дуже довгого сувою, перев'язаного червоною стрічкою, на якому чорним і червоним чорнилами мовою гінді каліграфічно виписані благодатні та несприятливі космічні впливи на кожне десятиліття життя, накреслені вигадливі таблиці та схеми. Найдовший сувій, який ми розгорнули, простягнувся через весь двір і за приблизними підрахунками мав 40 футів, тобто більше 12 метрів.

Професор Каран Сінгх мав велику бібліотеку. Значну її частину склали книги з індійської історії, культури, релігії. Ганді, Неру, Тагор, Бхагават гіта, Махабхарата, численні книги з аюрведи, томи Леніна, Маркса й Енгельса, книги, написані самим професором, знайшли своє місце на полицях бібліотеки. Ковзаючи поглядом по численних книжках та папірцях, я побачила кириличне письмо – брошуру з Московської олімпіади-1980. У шухлядах комода зберігалися запрошення від поважних осіб і до них, особливу увагу привернуло запрошення до одного з представників непальського князівського роду Рана. Тут також були листи, тогочасні листівки, щоденники, записки, газети, записники, медалі, дипломи, нагороди спортсмена, старі

Мал. 4. Документи з архіву раораджі

Мал. 5. Газета з бібліотеки раораджі

фотографії членів родини. Здавалося, що ось-ось сюди зайде власник і продовжить роботу над своєю недописаною книгою (мал. 5).

Треба віддати належне містеру Махендрі Гауру, родичу професора та його учню, в чю власність по його смерті перейшов будинок. Останні три роки він займається реконструкцією будинку та описом усього, що є в ньому. Донедавна маєток був у дуже жалюгідному стані (на власні очі бачила фотографії, змогла порівняти “до” і “після”), для збережен-

ня спадку не було належних умов. Зараз ситуація змінилася. У будинку відбувається ремонт, містер Махендра намагається покращити умови зберігання сімейних архівів та цінних речей, доповнює декор будинку новими, проте цілком стилістично виправданими предметами мистецтва, які походять переважно з Раджастхану, словом, підтримує традиційні ремесла і культуру рідного штату. А охороняють маєток десять собак, яких Махендра-джі врятував від голодного життя на індійських вулицях і які радісно вітають відвідувачів спадку професора Карана. А таких багато. Сюди приходять спеціально запрошені туристи, групи школярів та студентів, які хочуть подивитися, як жив відомий спортсмен, волонтери, такі, як ми. Зараз пан Махендра веде переговори із громадськими організаціями про створення музею в частині приміщень маєтку. Можливо, скоро доступ у це спокійне, гарне місце буде відкритий для ширшої публіки.

Кожен день у блакитному місті дарував нові відкриття і враження. Знайомство зі спільнотою кальвелія, яка традиційно займалася розведенням та дресуванням кобр, з індійськими приватними і державними школами, з неповносправними дітьми у спеціалізованих закладах міста та їхніми проблемами, з безправними індійськими жінками та їхнім одноманітним життям, гостина у старійшини села Білара недалеко від міста – про все це можна говорити ще довго, але це вже інша історія. Насамкінець хочеться сказати, що нічний Джодхпур з того самого пагорба, де вивищується форт, має не менш неймовірний і величний вигляд, ніж удень, хоч і не видно казкової блакиті його будинків.

Ю. С. Філь